

Research Article; Received: 2024-09-08; Revised: 2024-11-27; Accepted: 2024-12-11.

แนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริม ความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย Guidelines for Developing Social Studies Textbooks to Promote Creative Thinking for Upper Elementary Students

ภาวิชชुकานต์ ไขลิ้ม^{*1}, วิภาวรรณ วงษ์สุวรรณ คงเผ่า^{**2}Phawitchukan Chailim¹, Wipawan Wongsuwan Kongpao²

หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Master of Education Program in Curriculum and Instruction,

Faculty of Education, Chulalongkorn University

First Author, E-mail: phawitchukan@gmail.com*

Corresponding Author, E-mail: wipawan.w@chula.ac.th**

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอและประเมินแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย โดยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา แบ่งเป็น 2 ระยะ ได้แก่ 1) การศึกษาข้อมูลและออกแบบแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และ 2) การประเมินแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย ได้แก่ แบบตรวจสอบคุณภาพแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สูตรการคำนวณดัชนีความสอดคล้อง

ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลายประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นการเตรียม ขั้นการออกแบบ ขั้นการผลิต และขั้นรวบรวมข้อมูลหลังการใช้งาน โดยมีแนวทางการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในขั้นการเตรียมและขั้นการ

ออกแบบ 2) ผลการประเมินแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนโดยผู้ทรงคุณวุฒิมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.4-0.6 โดยผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนะให้ปรับปรุงรายละเอียดบางขั้นตอนในการจัดทำหนังสือเรียนให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก่อนนำไปใช้ในการพัฒนาหนังสือเรียนต่อไป และผลการประเมินแนวทางการตั้งคำถามเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.4-0.8 โดยผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนะให้ปรับปรุงรายละเอียดบางตัวอย่างในการตั้งคำถามและการนำเสนอให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก่อนนำไปใช้ในการพัฒนาหนังสือเรียน บทความวิจัยนี้ได้อาศัยความรู้ด้านกระบวนการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาในขั้นการเตรียมและการออกแบบ โดยคำนึงถึงการตั้งคำถามเพื่อฝึกการสังเกต การตั้งคำถามเพื่อส่งเสริมให้เกิดการคิดตามองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ การตั้งคำถามเพื่อฝึกการอุปมา รวมถึงการอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นอย่างอิสระปลอดภัย

คำสำคัญ: หนังสือเรียน; วิชาสังคมศึกษา; ความคิดสร้างสรรค์; นักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย

Abstract

This research article aims to present and evaluate guidelines for developing social studies textbooks designed to enhance creative thinking among upper elementary students. The study uses a research and development model which is divided into two phases: 1) a review of relevant literature and research to design the textbook development guidelines, and 2) an evaluation and revision of these guidelines based on feedback from five experts. Data analysis is conducted by using the index of consistency (IOC) formula.

The findings reveal that 1) the development of social studies textbooks to promote creative thinking for upper elementary students involves four key stages: the preparation stage, the design stage, the production stage, and the post-use data collection stage. Specific guidelines for fostering creative thinking are incorporated into the preparation and design stages. The expert evaluation of the textbook development guidelines indicates IOC values ranging from 0.4 to 0.6, with recommendations to refine certain steps to ensure greater

appropriateness before further implementation. Additionally, the assessment of the guidelines for formulating questions to stimulate creative thinking shows IOC values between 0.4 and 0.8, with suggestions to improve certain examples before they are applied in future textbook. This research also contributes knowledge regarding the process of developing social studies textbooks, particularly in the preparation and design stages. It emphasizes the use of questions designed to cultivate observation skills, encourage thinking based on the components of creative thinking, and practice analogies, as well as to promote open and safe discussions of experiences and opinions.

Keywords: Textbook; Social Studies; Creative Thinking;
Upper Elementary Students

บทนำ

ความคิดสร้างสรรค์มีส่วนช่วยให้บุคคลเข้าใจแนวคิดที่ซับซ้อน สามารถระบุและแก้ปัญหาด้วยมุมมองใหม่ ๆ และเป็นหนึ่งในตัวบ่งชี้ของทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมที่เป็นตัวกำหนดความพร้อมของนักเรียนก่อนเข้าสู่โลกการทำงานในศตวรรษที่ 21 (Kay & Greenhill, 2011) ซึ่งสามารถพัฒนาได้ภายใต้ระบบการศึกษาของแต่ละประเทศ (Vincent-Lancrin, et al., 2019) ความคิดสร้างสรรค์ทำให้นักเรียนเข้าใจแนวคิดที่เป็นนามธรรมให้ชัดเจน ช่วยให้นักเรียนประยุกต์ใช้ความรู้ เกิดแรงจูงใจ และสนุกสนานผ่อนคลาย (Beetlestone, 1998; Starko, 2013) ความคิดสร้างสรรค์ช่วยพัฒนาการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัย ทักษะการตัดสินใจแก้ปัญหา ทักษะด้านนวัตกรรมและการเป็นพลเมือง ทั้งนี้ การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ผ่านการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาช่วยให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้และมีความพร้อมต่อการดำเนินชีวิตในอนาคต

จากการศึกษาพบว่า นักเรียนประถมศึกษาตอนปลายมักเริ่มเกิดภาวะถดถอยของความคิดสร้างสรรค์ เนื่องจากเป็นช่วงรอยต่อของพัฒนาการด้านการปรับตัวทางสังคม (Torrance, 1965)เยาวชนไทยไม่ค่อยปรากฏความเป็นผู้นำด้านการผลิตนวัตกรรมอันเนื่องมาจากการขาดความคิดสร้างสรรค์ (ยรรยงค์ ณ บางช้าง และคณะ, 2563) อีกทั้งการศึกษาและการทำวิจัยเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ในทวีปเอเชียและประเทศไทยค่อนข้างมีปริมาณที่จำกัด (Hernández-Torrano & Ibrayeva, 2020)

การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์แก่นักเรียนจึงควรเป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบหนังสือเรียนที่ในปัจจุบันยังออกแบบเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ได้ไม่ชัดเจน (แสงรุ่ง พูลสุวรรณ, 2554) และมักเน้นการถ่ายทอดความรู้มากกว่าพัฒนาการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการคำนึงถึงผลกระทบทางสังคม (Gautschi, 2018) อีกทั้งยังขาดงานวิจัยการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในสื่อการเรียนรู้ประเภทหนังสือเรียน

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยแล้วพบว่า แนวคิดชินเนคติกส์เพื่อการจัดการเรียนรู้ สามารถนำมาใช้ร่วมกับเทคนิคการจัดการเรียนรู้เพื่อออกแบบแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนที่ช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดกว้าง ผ่อนคลาย อิสระและปลอดภัย รวมถึงช่วยให้เกิดกระบวนการคิดสร้างสรรค์ผ่านการทำสิ่งแปลกให้คุ้นเคย และการทำสิ่งคุ้นเคยให้แปลกผ่านการฝึกอุปมา (Gordon, 1971) จึงสัมพันธ์กับจิตใจและอารมณ์เพื่อการแก้ปัญหาด้วยมุมมองใหม่และสัมพันธ์กับเป้าหมายการเรียนรู้สังคมศึกษา

การพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลายซึ่งเป็นช่วงวัยระหว่างการคิดอย่างมีเหตุผลและเป็นรูปธรรม (Concrete Operational Stage) และขั้นของการคิดอย่างมีเหตุผลเป็นนามธรรม (Formal Operational Stage) ตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (ทิตนา แคมมณี, 2561) จึงเป็นช่วงเวลาที่นักเรียนควรได้รับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ผ่านการใช้สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมและเข้าถึงได้ง่าย เพื่อให้ นักเรียนได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในรายวิชาสังคมศึกษาที่มีเป้าหมายสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาพลเมืองให้เป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์

ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการวิจัยเพื่อศึกษาการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย เพื่อสร้างความต่อเนื่องในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามทักษะที่สังคมในอนาคตต้องการ ผ่านการใช้หนังสือเรียนอันเป็นสื่อการเรียนรู้ที่นักเรียนสามารถเข้าถึงได้ง่ายและสะดวก ซึ่งในปัจจุบันเป็นสื่อการเรียนรู้ที่ยังขาดการออกแบบเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ผลการศึกษานี้จะได้แนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ที่มีคุณภาพและเป็นประโยชน์แก่นักพิมพ์ครู และนักเรียนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย

2. เพื่อประเมินแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารวิชาการ ออกแบบแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย มีการตรวจสอบ ประเมินคุณภาพของแนวทาง โดยผู้ทรงคุณวุฒิและปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิให้เหมาะสม การดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลและออกแบบแนวทาง มีขั้นตอน ดังนี้

1.1 การรวบรวมข้อมูลเรื่องความคิดสร้างสรรค์ หนังสือเรียน และการสอนสังคมศึกษาสำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลายเพื่อสังเคราะห์ความหมายองค์ประกอบของตัวแปร และกรอบแนวคิดการวิจัย

1.2 การออกแบบร่างแนวทาง ได้แก่ (1) ตารางสรุปข้อมูลแนวทาง และ (2) แนวทางการตั้งคำถามเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

1.3 การออกแบบเครื่องมือแบบตรวจสอบคุณภาพแนวทาง โดยแบ่งการประเมินเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ขั้นตอนการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย ประกอบด้วยขั้นการเตรียม ขั้นการออกแบบ ขั้นการผลิต และขั้นรวบรวมข้อมูลหลังการใช้งาน

ส่วนที่ 2 ร่างแนวทางการตั้งคำถามเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ประกอบด้วยคำถามฝึกการสังเกต คำถามส่งเสริมให้เกิดการคิดตามองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ และคำถามฝึกการอุปมา

ระยะที่ 2 การประเมินความเหมาะสมของแนวทางโดยผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้องมีขั้นตอน ดังนี้

2.1 การนำร่างแนวทางให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมเพื่อนำไปใช้ออกแบบหนังสือเรียน กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย (1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบสื่อการเรียนรู้หรือบรรณาธิการด้านการออกแบบหนังสือเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และ (2) อาจารย์มหาวิทยาลัยผู้เชี่ยวชาญการสอน สาขาวิชาประถมศึกษาและสังคมศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบตรวจสอบคุณภาพแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย ประเมินโดยใช้สูตรการคำนวณดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistency; IOC) ใช้เกณฑ์ IOC ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไปให้ยอมรับและนำไปใช้ได้ (สุรพงษ์ คงสัตย์ และธีรชาติ ธรรมวงศ์, 2551) และปรับปรุงแนวทางตามคำแนะนำให้เหมาะสม

2.2 การรวบรวมผลประเมินและคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิและสรุปผลการประเมินโดยใช้การบรรยายด้วยการวิเคราะห์ผลคะแนนค่าดัชนีความสอดคล้อง จากนั้น ปรับปรุงแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

ผลการวิจัย

การออกแบบแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย นำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลายควรมีบทบาท ได้แก่ (1) ส่งเสริมเจตคติ จิตใจ อารมณ์ และ (2) พัฒนาระบวนการคิดสร้างสรรค์ผ่านเนื้อหา ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก (Alessi & Trollip, 1991; กุลธิดา กุลคง, 2555) ดังนี้

1) ขั้นการเตรียม เป็นการศึกษาและกำหนดวัตถุประสงค์ของหนังสือเรียนให้ครอบคลุมพฤติกรรมความคิดตามองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ สอดคล้องแนวคิดทางการศึกษา ขอบเขตเนื้อหา และช่วงวัย

2) ขั้นการออกแบบ เป็นการกำหนด คัดเลือก ออกแบบขอบเขตเนื้อหา และเครื่องมือตามองค์ประกอบของหนังสือเรียนให้ผู้เรียนได้ฝึกการสังเกต แสดงความคิดเห็น และการอุปมาอุปไมยต่าง ๆ

3) ขั้นการผลิต เป็นการนำสิ่งที่ออกแบบมาจัดพิมพ์บนโปรแกรมและเข้าสู่กระบวนการตีพิมพ์

4) ขั้นการรวบรวมข้อมูลหลังใช้ เป็นการเก็บข้อมูลจากผู้ใช้งานเพื่อนำมาแก้ไขก่อนตีพิมพ์ครั้งถัดไปรายละเอียดและตัวอย่างการดำเนินการในแต่ละขั้น แสดงดังตารางต่อไปนี้

แนวทางการพัฒนาหนังสือเรียน เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์	ตัวอย่างการดำเนินการตาม แนวทางการพัฒนาหนังสือเรียน
1. ขั้นการเตรียม	
1.1 กำหนดคุณลักษณะของผู้อ่าน (ระดับชั้น)	นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
1.2 กำหนดวัตถุประสงค์ของหนังสือเรียน 1) การเขียนวัตถุประสงค์ทั่วไป ระบุเป้าหมายโดยมุ่ง ให้ผู้เรียนเกิดความคิด 4 ลักษณะ ตามองค์ประกอบของ ความคิดสร้างสรรค์ ได้แก่ ความคิดริเริ่ม ความคิดคล่อง ความคิดยืดหยุ่น และความคิดละเอียดลออ ภายได้ เป้าหมาย ขอบเขตเนื้อหาที่เหมาะสมกับรายวิชาสังคม ศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย แล้วนำมา กำหนดทักษะ ความรู้ ความคิด กระบวนการ และการ ปฏิบัติ 2) การเขียนวัตถุประสงค์เฉพาะบท (จุดประสงค์การ เรียนรู้) ระบุวัตถุประสงค์แต่ละหน่วยการเรียนรู้ที่ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั่วไป และสอดคล้องกับแนว ทางการพัฒนาการคิดสร้างสรรค์ เช่น การสังเกต การ อภิปราย การแสดงความคิดเห็น การเปรียบเทียบหรือ อุปมาอุปไมยต่าง ๆ	1) วัตถุประสงค์ทั่วไป - เข้าใจแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับความแตกต่าง หลากหลาย และการอยู่ร่วมกันในสังคม - ปรับตนอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสันติสุข - มีความสามารถในการตัดสินใจและแก้ปัญหาใน สังคมอย่างเหมาะสม - แสดงออกถึงคุณลักษณะของผู้มีความคิด สร้างสรรค์ตามช่วงวัย 2) วัตถุประสงค์เฉพาะบท - เสนอแนวทางการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับตนเอง บนพื้นฐานของความรู้เรื่องการละเมิดสิทธิเด็ก - แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกของตนเองจาก การสังเกตและการอุปมาสิ่งต่าง ๆ รอบตัวหรือ สถานการณ์ต่าง ๆ อย่างอิสระ - แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นบนคำถาม ปลายเปิดอย่างอิสระ
1.3 การเลือกศาสตร์การสอนหรือแนวคิดทางการศึกษา คัดเลือกโดยคำนึงถึงคุณลักษณะผู้อ่านและวัตถุประสงค์ ของหนังสือเรียน จากข้อ 1.2 สามารถส่งเสริมให้เกิดการ แสดงพฤติกรรมการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิด ความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างเป็นขั้นตอนและเหมาะสมกับ ช่วงวัยของผู้เรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย	การเลือกแนวคิดชินเนตติสเพื่อการจัดการเรียนรู้ซึ่ง เป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับจิตใจและอารมณ์เพื่อการแก้ไข ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ผ่านการเปรียบเทียบอุปมา สอดคล้องกับการแก้ปัญหาของแต่ละบุคคล ทำให้ ผู้เรียนไม่รู้สึกอึดอัดหรือถูกบังคับเมื่อเรียนรู้ (Gordon, 1971)
2. ขั้นการออกแบบ	
2.1 กำหนดขอบเขตและหัวข้อของเนื้อหา โดยจัดกลุ่ม เนื้อหาจากหลักสูตรเพื่อกำหนดเนื้อหาในแต่ละหน่วย การเรียนรู้ โดยคำนึงถึงชื่อรายวิชาที่ระบุไว้ในหลักสูตร และคำอธิบายรายวิชา	1) กำหนดขอบเขต สาระที่ 2 หน้าที่พลเมืองฯ ส 2.1 ป.5/2 เสนอวิธีการปกป้องคุ้มครองตนเอง หรือ ผู้อื่นจากการละเมิดสิทธิเด็ก 2) กำหนดหัวข้อของเนื้อหา หัวข้อที่ 1 ตัวอย่างสถานการณ์และผลจากการ ละเมิดสิทธิเด็ก หัวข้อที่ 2 แนวทางการปกป้องคุ้มครองตนเองหรือ ผู้อื่นจากการละเมิดสิทธิเด็ก หัวข้อที่ 3 การปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็ก
2.2 กำหนดรายละเอียดของโครงสร้าง โดยกำหนดตาม องค์ประกอบของหนังสือเรียน ได้แก่ ส่วนหน้า และส่วน เนื้อหา โดยงานวิจัยฉบับนี้นำเสนอเฉพาะส่วนเนื้อหา	

แนวทางการพัฒนาหนังสือเรียน เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์	ตัวอย่างการดำเนินการตาม แนวทางการพัฒนาหนังสือเรียน
เท่านั้น ประกอบด้วย 1) ส่วนนำ/ส่วนกระตุ้นความสนใจ (1) ปกหน้า หน่วยการเรียนรู้: รูปภาพและคำถามฝึกการสังเกตและ การคิดตามองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ (2) กิจกรรมก่อนการเรียนรู้: ทบทวนความรู้พื้นฐาน 2) ส่วนนำเสนอเนื้อหา (1) ข้อความเนื้อหา: สาระสำคัญและสถานการณ์ปลายเปิดที่สอดคล้องกับ เนื้อหา (2) รูปภาพและผังภาพ: ตัวอย่างสะท้อน ปรากฏการณ์ที่ต้องการ เพื่อนำไปสู่การทำกิจกรรมอื่น (3) คำถามระหว่างการเรียนรู้: คำถามระหว่างบทเรียน เพื่อฝึกการสังเกต การแสดงความคิดเห็น และการอุปมา (4) กิจกรรมระหว่างการเรียนรู้: กิจกรรมเพื่อหาสาเหตุ และผลลัพธ์ของสถานการณ์ผ่านการอุปมา (5) สื่อการ เรียนรู้บูรณาการ: ตัวอย่างเฉลยกิจกรรมเพื่อเป็นแนวทาง ให้นักเรียนคิดต่อยอด 3) ส่วนท้าย เป็นกิจกรรมท้ายหน่วยการเรียนรู้: เครื่องมือประเมินตนเองของนักเรียนตามเป้าหมายการ เรียนรู้	1) ส่วนนำ/ส่วนกระตุ้นความสนใจ หัวข้อที่ 1 สถานการณ์ชวนคิด หัวข้อที่ 2 กิจกรรมทบทวนความรู้ 2) ส่วนนำเสนอเนื้อหา หัวข้อที่ 3 สถานการณ์ปัจจุบัน หัวข้อที่ 4 เนื้อหาการเรียนรู้ 4.1 การละเมิดสิทธิเด็ก 1) ตัวอย่างสถานการณ์การละเมิดสิทธิเด็ก 2) ผลกระทบ 4.2 แนวทางการปกป้องคุ้มครองตนเองหรือ ผู้อื่นจากการละเมิดสิทธิเด็ก 4.3 การปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็ก หัวข้อที่ 5 กิจกรรมท้ายบทเรียน 3) ส่วนท้าย หัวข้อที่ 6 ประเมินตนเอง
2.3 กำหนดกลยุทธ์การใช้ภาษาและแนวทางการเขียน การกำหนดแนวทางและหัวข้อให้สอดคล้องตลอดเล่ม เช่น ตำแหน่งของคำถาม เนื้อหา บทสรุป กิจกรรม รวมถึงการเลือกโวหารในการเขียน เช่น การบรรยาย การพรรณนา การอธิบาย การอภิปราย การเปรียบเทียบ 2.4 การคัดเลือกภาพประกอบ แผนผัง และสื่อการ เรียนรู้อื่น ๆ ประกอบการใช้หนังสือเรียน คัดเลือกโดย คำนึงถึงเนื้อหา โครงสร้าง แนวทางการเขียน และความ เหมาะสมของเนื้อหาต่อรูปแบบการใช้ภาพประกอบ แผนผัง และสื่อการเรียนรู้อื่น ๆ	กำหนดรายละเอียดในแต่ละองค์ประกอบของหนังสือ เรียน ได้แก่ 1) ส่วนนำ/ส่วนกระตุ้นความสนใจ - หัวข้อที่ 1 สถานการณ์ชวนคิด: นำเสนอภาพลำดับ เหตุการณ์และคำถามเพื่อให้นักเรียนได้แสดงความ ความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น - หัวข้อที่ 2 กิจกรรมทบทวนความรู้: กิจกรรมเดี่ยว ทบทวนความรู้ที่พบได้ในชีวิตจริงก่อนรับความรู้ใหม่ 2) ส่วนนำเสนอเนื้อหา - หัวข้อที่ 3 สถานการณ์ปัจจุบัน: ใช้ข้อความและ รูปภาพเกริ่นนำประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบทเรียน ก่อนการเรียนรู้ และใช้คำถามเพื่อให้นักเรียนแสดง ความคิดเห็นและความรู้สึกของตนเอง - หัวข้อที่ 4 เนื้อหาการเรียนรู้: ใช้การอธิบายรูปแบบ ความเรียง หัวข้อย่อย ภาพวาด และตาราง - หัวข้อที่ 5 กิจกรรมท้ายบทเรียน: กิจกรรมเสนอ แนวทางการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับตนเองบนพื้นฐาน ของความรู้และความคิดสร้างสรรค์
2.5 การออกแบบเครื่องมือการวัดประเมิน ออกแบบโดย คำนึงถึงผู้อ่านและวัตถุประสงค์ของหนังสือเรียนกำหนด ข้อคำถามโดยคำนึงถึงคุณลักษณะของนักเรียนที่จะปรากฏ	3) ส่วนท้าย - หัวข้อที่ 6 ประเมินตนเอง: ใช้รูปแบบการประเมิน แบบ Rating Scale โดยให้ผู้เรียนวงกลมรูปภาพ

แนวทางการพัฒนาหนังสือเรียน เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์	ตัวอย่างการดำเนินการตาม แนวทางการพัฒนาหนังสือเรียน
จากการมีความคิดสร้างสรรค์แต่ละองค์ประกอบ	ที่ตรงกับความคิดเห็นของตนเองที่เกิดขึ้นระหว่างการเรียนรู้
2.6 การรวบรวมแหล่งอ้างอิง เลือกแหล่งข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือและนำเสนอให้ถูกต้องตามรูปแบบ	
3. ขั้นการผลิต วางส่วนประกอบของหนังสือเรียนที่ได้รับการออกแบบ เช่น ส่วนแนะนำการใช้งาน ข้อความเนื้อหา กิจกรรม รูปภาพ แผนผัง กิจกรรม บนโปรแกรมตามหลักการออกแบบศิลป์เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการตีพิมพ์	
4. ขั้นรวบรวมข้อมูลหลังการใช้งาน เก็บข้อมูลของผู้ใช้ผ่านการสอบถามความพึงพอใจ ผลการใช้งานที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน และความสะดวกในการจัดการเรียนการสอนของครูเพื่อนำมาพัฒนาหนังสือเรียนสำหรับการจัดพิมพ์ครั้งถัดไป (Reprint)	

ตาราง 1 แนวทางและตัวอย่างการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย

2. ผลประเมินแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน แบ่งการประเมินเป็น 2 ส่วน ได้แก่ (1) คุณภาพของขั้นตอนการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย และ (2) ร่างแนวทางการตั้งคำถามเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ มีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ 1 ขั้นตอนการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลายพบว่า (1) ขั้นการเตรียม มีค่า IOC เท่ากับ 0.4 คะแนน โดยผู้ทรงคุณวุฒิมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) เชื่อมโยงผลการวิเคราะห์เพื่อกำหนดและขยายความรายละเอียดแต่ละขั้นตอนการออกแบบหนังสือเพิ่มเติม และ 2) กำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้ใช้แนวทางให้ชัดเจน (2) ขั้นการออกแบบ มีค่า IOC เท่ากับ 0.4-0.6 คะแนน ควรปรับปรุงให้เหมาะสมตามคำแนะนำก่อนนำไปใช้ (3) ขั้นการผลิต มีค่า IOC เท่ากับ 0.6 คะแนน สามารถนำแนวทางไปใช้ได้ และ (4) ขั้นการรวบรวมข้อมูลหลังการใช้ มีค่า IOC เท่ากับ 0.6 คะแนน สามารถนำแนวทางไปใช้ได้

รายละเอียด	คะแนนเฉลี่ย	ข้อเสนอแนะ
ขั้นการเตรียม		
กำหนดหัวข้อย่อยครบถ้วน ครอบคลุมการวางแผนการออกแบบหนังสือเรียนประกอบด้วย (1) กำหนดคุณลักษณะของผู้อ่าน (2) กำหนดวัตถุประสงค์ของหนังสือเรียน และ (3) เลือกแนวคิดทางการศึกษา	0.4	- กำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้ใช้แนวทางให้ชัดเจน เช่น ครู สำนักพิมพ์ เพื่อคัดเลือกเนื้อหา คำศัพท์ และออกแบบกราฟิกให้เหมาะสมกับเป้าหมาย - เพิ่มคำอธิบายแต่ละขั้นตอนในขั้นการเตรียมเพื่อให้เข้าใจขั้นตอนการออกแบบได้ชัดเจนขึ้น

รายละเอียด	คะแนนเฉลี่ย	ข้อเสนอแนะ
กำหนดหัวข้อย่อยในขั้นตอนการกำหนดวัตถุประสงค์ของหนังสือเรียน เหมาะสมและครอบคลุมต่อการวางแผนการออกแบบหนังสือเรียน ประกอบด้วย (1) วัตถุประสงค์ทั่วไป และ (2) วัตถุประสงค์เฉพาะบท	0.4	- ยกตัวอย่างวัตถุประสงค์เฉพาะบทให้เจาะจงมากขึ้นตามวัตถุประสงค์ ขอบเขตเนื้อหา และแนวคิดทางการศึกษาที่เลือก - เพิ่มการทำกิจกรรมที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดกับผู้อื่นได้อย่างอิสระ
ขั้นตอนการออกแบบ		
กำหนดหัวข้อย่อยครบถ้วน ครอบคลุมการออกแบบหนังสือเรียน ประกอบด้วย (1) ขอบเขตและหัวข้อของเนื้อหา (2) รายละเอียดของโครงสร้าง (3) กลยุทธ์การใช้ภาษาและแนวทางการเขียน (4) เลือกภาพประกอบ แผนผัง และสื่อการเรียนรู้อื่น (5) ออกแบบเครื่องมือการวัดประเมินผล (6) รวบรวมแหล่งอ้างอิง	0.6	- ใช้แผนภาพประกอบการอธิบายเพื่อให้เห็นลำดับการทำงานอย่างเป็นขั้นตอนได้ชัดเจนและเข้าใจได้ง่ายขึ้น - เพิ่มคำอธิบายแต่ละขั้นตอนให้สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ ขอบเขตเนื้อหา และแนวคิดทางการศึกษาที่เลือก
กำหนดหัวข้อในขั้นตอนกำหนดรายละเอียดของโครงสร้าง เหมาะสมและครอบคลุมต่อการออกแบบหนังสือเรียน ประกอบด้วย (1) ส่วนนำ/ส่วนกระตุ้นความสนใจ (2) ส่วนนำเสนอเนื้อหา และ (3) ส่วนท้าย	0.4	- เพิ่มรายละเอียดการอธิบายโครงสร้างหนังสือเรียนให้เชื่อมโยงไปสู่แนวทางการตั้งคำถามและวิธีการนำเสนอเนื้อหา - ยกตัวอย่างสถานการณ์การละเมิดสิทธิเด็กให้หลากหลายขึ้น
ขั้นตอนการผลิต		
กำหนดขั้นตอนที่มีความเหมาะสมและจำเป็น	0.6	-
ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลหลังการใช้		
กำหนดขั้นตอนที่มีความเหมาะสมและจำเป็น	0.6	-

ตาราง 2 ผลการตรวจสอบคุณภาพแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย

จากข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิในตาราง 2 ผู้วิจัยรวบรวมประเด็นต่าง ๆ ไปปรับปรุงแนวทางให้มีรายละเอียดชัดเจนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ก่อนนำไปดำเนินการในการวิจัยระยะต่อไป

ส่วนที่ 2 ร่างแนวทางการตั้งคำถามเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์พบว่า 1) คำถามเพื่อฝึกการสังเกต มีค่า IOC เท่ากับ 0.6-0.8 คะแนน สามารถนำไป 2) คำถามเพื่อส่งเสริมให้เกิดการคิดตามองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ ได้แก่ คำถามเพื่อฝึกความคิดริเริ่ม ความคิดยืดหยุ่น และความคิดละเอียดลออ มีค่า IOC เท่ากับ 0.4-0.6 คะแนน ผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนะกำหนดเวลาการทำกิจกรรมก่อน

นำไปใช้ และ 3) คำถามเพื่อฝึกการอุปมา ได้แก่ คำถามเพื่อฝึกการอุปมาโดยอิงตนเอง การอุปมาโดยตรง การอุปมาโดยอิงบัญญัติ มีค่า IOC เท่ากับ 0.6-0.8 คะแนน สามารถนำแนวทางไปใช้ได้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนะให้เพิ่มตัวอย่างคำถามหรือกิจกรรมก่อนนำไปใช้

รายละเอียด	คะแนนเฉลี่ย	ข้อเสนอแนะ
คำถามเพื่อฝึกการสังเกต		
1. ตัวอย่างคำถามเพื่อแสดงข้อเท็จจริง ส่งเสริมให้นักเรียนอธิบายความเป็นจริง ฝึกสังเกตและอธิบายข้อเท็จจริงจากภาพและเหตุการณ์ที่ยกตัวอย่าง เช่น บุคคลในภาพกำลังทำอะไร, ตัวละครหลักของภาพน่าจะเป็นใครและกำลังทำอะไร, ตัวละครอื่น ๆ กำลังทำอะไรบ้าง, บุคคลในภาพโดยภาพรวมกำลังทำอะไร, ใครกำลังทำสิ่งที่แตกต่างจากผู้อื่น, นี่คืออะไร, ฉากในภาพช่วยให้นักเรียนทราบสิ่งใดบ้าง เช่น วัน เวลา สถานที่ และอธิบายได้ว่าอย่างไร	0.8	-
2. ตัวอย่างคำถามเพื่อสำรวจประสบการณ์/ข้อคิดเห็น ส่งเสริมให้นักเรียนอธิบายประสบการณ์และแสดงความคิดเห็น ฝึกสังเกตและสำรวจประสบการณ์/ข้อคิดเห็นจากภาพหรือเหตุการณ์ที่ยกตัวอย่าง เช่น การกระทำใดที่น่าจะนำมาสู่สภาพปัญหา, มีสิ่งใดในภาพที่นักเรียนพบเห็นเป็นประจำ/ไม่ค่อยพบเห็น/ไม่เคยพบเห็น, บุคคลในภาพน่าจะรู้สึกอย่างไร เพราะอะไร, การกระทำในภาพน่าจะส่งผลกระทบต่อผู้อื่น/สังคม/สิ่งแวดล้อม อย่างไร, เหตุการณ์หรือภาพนี้น่าจะพบเห็นได้จากที่ใดบ้าง, นักเรียนเคยตกอยู่ในสถานการณ์ตามภาพหรือใกล้เคียงกับภาพหรือไม่และอย่างไร, เหตุการณ์ก่อนหน้านี้ที่น่าจะเป็นอย่างไร	0.6	-
คำถามเพื่อส่งเสริมให้เกิดการคิดตามองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์: ส่งเสริมให้นักเรียนแสดงคุณสมบัติตามแต่ละองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์		
1. ตัวอย่างคำถามเพื่อฝึกความคิดริเริ่ม เช่น ยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแทรกสถานการณ์ที่กำหนดแล้วทำให้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป	0.6	
2. ตัวอย่างคำถามเพื่อฝึกความคิดคล่องตัว เช่น น่าจะมีเหตุการณ์/บทสนทนาแบบใดบ้างที่เกิดขึ้นในสถานการณ์แล้วให้ผลลัพธ์แบบเดียวกันกับที่กำลังเกิดขึ้น	0.4	- กำหนดเวลาทำกิจกรรม
3. ตัวอย่างคำถามเพื่อฝึกความคิดยืดหยุ่น เช่น เหตุการณ์ที่กำหนดให้อาจนำมาสู่ผลแบบใด	0.6	-
4. ตัวอย่างคำถามเพื่อฝึกความคิดละเอียดลออ เช่น ตัวละครแต่ละตัวน่าจะรู้สึกหรือมีมุมมองต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไร เพราะอะไร/สังเกตจากอะไร	0.6	-
คำถามเพื่อฝึกการอุปมา: สอดคล้องกับนิยามของการอุปมาแต่ละรูปแบบและแนวทางการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ตามแนวคิดซินเนคติกส์		
1. ตัวอย่างคำถามเพื่อฝึกการอุปมาโดยอิงตนเอง เช่น ถ้านักเรียนเป็นบุคคล/สิ่งแวดล้อมในภาพ นักเรียนน่าจะรู้สึกอย่างไร น่าจะแสดงออกในเหตุการณ์ต่อมาอย่างไร อยากให้บุคคลอื่นที่อยู่ในภาพปฏิบัติต่อนักเรียนอย่างไร เพราะอะไร	0.8	-

รายละเอียด	คะแนนเฉลี่ย	ข้อเสนอแนะ
2. ตัวอย่างคำถามเพื่อฝึกการอุปมาโดยตรง เช่น ลองยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่ใกล้เคียงกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น, เหตุการณ์อะไรบ้างในชีวิตจริงหรือชีวิตประจำวันของนักเรียนที่ให้เหตุผลใกล้เคียงกับเหตุการณ์ที่กำหนด	0.8	-
3. ตัวอย่างคำถามเพื่อฝึกการอุปมาโดยอิงบัญญัติ เช่น เลือกคำ 1 คำ/สี/สัญลักษณ์/วาดภาพที่อธิบายความรู้สึกของบุคคลในภาพหรือเพื่ออธิบายสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น	0.8	-
4. ตัวอย่างคำถามเพื่อฝึกการอุปมาโดยอิงการเพื่อฝัน เช่น ยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแทรกสถานการณ์ที่กำหนดแล้วทำให้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป อาจทำให้สถานการณ์คลี่คลาย เกิดปัญหามากขึ้น หรือทำให้คนในภาพแสดงอารมณ์ต่างไป เช่น โกรธมากขึ้น ยิ้มแย้มมากขึ้น เศร้ามากขึ้น ยินดีมากขึ้น	0.6	- เพิ่มกิจกรรม การเงินธนาคาร

ตาราง 3 แนวทางการตั้งคำถามและการนำเสนอเนื้อหาเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

จากข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิในตาราง 3 ผู้วิจัยรวบรวมประเด็นต่าง ๆ สรุปได้เป็น 2 ด้าน คือ ด้านขั้นตอนการพัฒนาหนังสือเรียนและด้านการตั้งคำถามได้ดังนี้

ด้าน	คำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ	เป้าหมาย
ขั้นตอนการพัฒนาหนังสือเรียน	ขั้นการเตรียม	
	1. กำหนดกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน	เพื่อกำหนดการใช้คำศัพท์เพื่อสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายได้ชัดเจน
	2. กำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะบทให้ชัดเจน	เพื่อให้สามารถกำหนดรายละเอียดในขั้นตอนการออกแบบได้มากขึ้น
	ขั้นการออกแบบ	
	1. เพิ่มการทำกิจกรรมที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดกับผู้อื่นได้อย่างอิสระ	เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาและแนวทางการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์
	2. เพิ่มการยกตัวอย่างสถานการณ์ในบทเรียนให้แตกต่างหลากหลายโดยใช้รูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย	
การตั้งคำถาม	3. เพิ่มการใช้เทคนิคอื่น ๆ แนะนำแนวทางการคิดให้แก่ผู้เรียนระหว่างการทำกิจกรรม เช่น การใช้แผนผัง	เพื่อให้นักเรียนมีเครื่องมือช่วยในการคิดได้ง่ายขึ้น
	เพิ่มการกำหนดเวลาในการตั้งคำถามที่ส่งเสริมความคิดคล่องตัว เช่น ลองใช้เวลา	เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

ด้าน	คำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ	เป้าหมาย
	ประมาณ 3 นาที ให้นักเรียนคิดว่า จากสถานการณ์ตัวละครแต่ละตัว น่าจะรู้สึกอย่างไรพูดคุยอะไรกัน และทำกิจกรรมอะไรบ้างจึงเกิดผลลัพธ์ดังภาพสุดท้าย	

ตาราง 4 คำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อปรับปรุงแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย

จากการรวบรวมข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิในตาราง 4 ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลที่ได้รับมาปรับปรุงขั้นตอนการพัฒนาหนังสือเรียนและการตั้งคำถามเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้มีรายละเอียดที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

การออกแบบแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีประเด็นสำคัญในการอภิปราย ดังนี้

1. การออกแบบสื่อการเรียนรู้ประเภทหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลายพัฒนา ร่วมกับการใช้แนวคิดซินเนคติกส์เพื่อการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นการเตรียม กำหนดเป้าหมายโดยระบุพฤติกรรมที่ต้องการให้ผู้เรียนแสดงออก และวางแผนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความคิด 4 ลักษณะตามองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ ภายใต้ขอบเขตเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาตามช่วงวัยของผู้เรียน และแนวคิดทางการศึกษาที่เหมาะสมสอดคล้องกับเป้าหมาย 2) ขั้นการออกแบบ กำหนดรายละเอียดส่วนหน้าและส่วนเนื้อหาโดยการกำหนดข้อความเนื้อหา รูปภาพ คำถาม และกิจกรรมที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาการคิดสร้างสรรค์ ได้แก่ การสังเกต การอภิปราย การแสดงความคิดเห็นบนสถานการณ์ปลายเปิด การเปรียบเทียบหรืออุปมาอุปไมยต่าง ๆ การนำเสนอเนื้อหาที่มุ่งสร้างการเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับประสบการณ์ของผู้เรียน และการให้ตัวอย่างสถานการณ์ทางสังคมที่แตกต่างหลากหลาย 3) ขั้นการผลิตจัดพิมพ์บนโปรแกรมเพื่อเข้าสู่กระบวนการตีพิมพ์ และ 4) ขั้นรวบรวมข้อมูลหลังการใช้งานจากครูและนักเรียนเพื่อนำมาแก้ไขก่อนตีพิมพ์ครั้งถัดไป โดยมีแนวทางการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์สามารถในขั้นการเตรียมและขั้นการออกแบบ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สัมพันธ์กับการตั้งคำถามและนำเสนอเนื้อหาตามสาระการเรียนรู้ เนื่องจากเป็นขั้นตอนที่เกี่ยวข้อง

กับการกำหนดองค์ประกอบของหนังสือเรียน (Schneider, 2014) ซึ่งสัมพันธ์กับแนวทางการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในชั้นเรียนที่ส่งเสริมการถามคำถามเพื่อให้เกิดการสังเกตและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลและจินตนาการ (Guilford, n.d.) และนำไปสู่การใช้จิตใจและอารมณ์เพื่อเสนอแนวทางและแก้ปัญหาด้วยมุมมองต่าง ๆ เปรียบเสมือนเครื่องมือทางจิตวิทยาในระดับจิตสำนึกของมนุษย์ในการแก้ปัญหา ผ่านกระบวนการเปรียบเทียบและอุปมา (Gordon, 1971) ซึ่งเหมาะกับกระบวนการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาที่ต้องความคิดสร้างสรรค์เป็นหนึ่งในพื้นฐานให้เกิดการแก้ปัญหา และเกิดการตัดสินใจหาแนวทางที่ดีขึ้นให้แก่สังคม (Ucus, 2018)

2. ผลประเมินแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลายพบว่า

2.1 ขั้นตอนการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย มีค่าเฉลี่ย IOC เท่ากับ 0.4-0.6 โดยผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนะให้กำหนดกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน เช่น ครู สำนักพิมพ์ เพื่อคัดเลือกเนื้อหา คำศัพท์ และออกแบบกราฟิกให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายซึ่งส่งผลให้เกิดการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ การวิจัยควรกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะบทให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเพิ่มการทำกิจกรรมที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดกับผู้อื่นได้อย่างอิสระ และยกตัวอย่างสถานการณ์ในบทเรียนให้แตกต่างหลากหลายยิ่งขึ้น

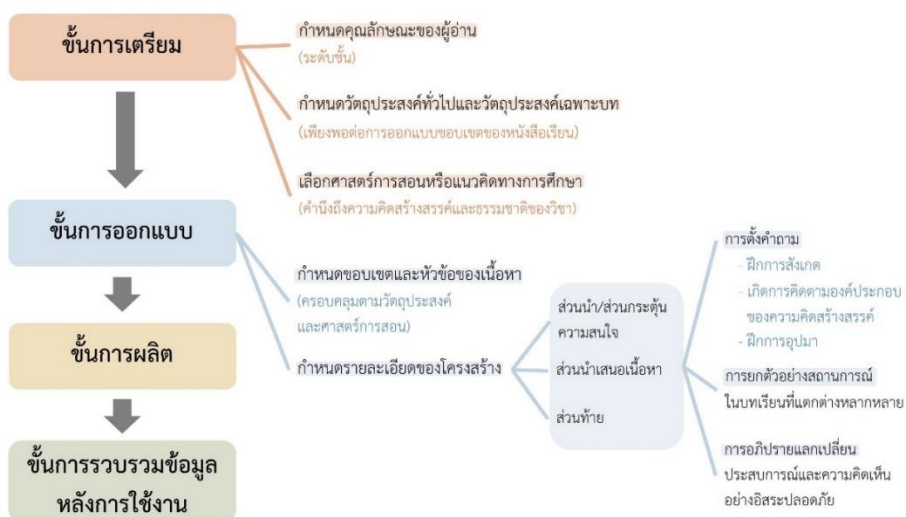
2.2 ร่างแนวทางการตั้งคำถามเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ย IOC เท่ากับ 0.4-0.8 โดยลักษณะการตั้งคำถามเพื่อนำไปกำหนดกิจกรรมและคำถามของบทเรียน แบ่งได้ 3 ประเภท คือ (1) คำถามเพื่อฝึกการสังเกตมีความเหมาะสมสามารถนำไปใช้ได้ เนื่องจากช่วยส่งเสริมให้นักเรียนได้อธิบายข้อเท็จจริง สืบสวนเชื่อมโยงประสบการณ์ และแสดงความคิดเห็น (2) คำถามเพื่อส่งเสริมให้เกิดการคิดตามองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ ประกอบด้วยความคิดริเริ่ม ความคิดคล่องตัว ความคิดยืดหยุ่น และความคิดละเอียดลออ โดยผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนะให้กำหนดเวลาในการทำกิจกรรมที่ต้องการส่งเสริมความคิดคล่องตัวเพื่อให้สอดคล้องกับนิยามของความคิดคล่องตัวยิ่งขึ้น (3) คำถามเพื่อฝึกการอุปมาครอบคลุมตามแนวคิดซินเนคติกส์เพื่อการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วยการอุปมาโดยอิงตนเอง การอุปมาโดยตรง การอุปมาโดยอิงบัญญัติ และการอุปมาโดยอิงการเพ้อฝัน โดยผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนะให้เพิ่มกิจกรรมส่งเสริมจินตนาการในการอุปมาอิงการเพ้อฝัน

การดำเนินการตามข้อเสนอแนะส่งผลให้ ดังนี้ 1) มีการตั้งคำถามและกำหนดกิจกรรมส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดกับผู้อื่นได้อย่างอิสระเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มการออกแบบหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาที่มุ่งเน้นการปฏิสัมพันธ์ต่อประเด็นทางสังคมกับผู้อื่นขณะเรียนรู้ (Gautschi, 2018) และสามารถใช้เทคนิคอื่น ๆ แนวทางการคิดให้แก่ผู้เรียนระหว่างการทำกิจกรรม เช่น การใช้แผนผัง เพื่อช่วยให้นักเรียนได้รับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น เนื่องจากความคิดสร้างสรรค์สามารถเกิดขึ้นได้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างอิสระ และแก้ปัญหาร่วมกัน (Torrance, 1972; Guilford, n.d.) 2) มีการนำเสนอข้อความและรูปภาพตัวอย่างเหตุการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย แปลกใหม่ ชัดแย้งเพิ่มขึ้น และสามารถใช้วรรณกรรม ชาวต่างประเทศ หรือเหตุการณ์จริงในชีวิตประจำวันเพิ่มเติมในบทเรียนเพื่อเชื่อมโยงความรู้สึกให้ผู้เรียน ซึ่งสนับสนุนให้เกิดเชื่อมโยงทางความคิด สัมพันธ์กับการใช้แนวคิดซินเนคติกส์เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ (Rufaida, et al., 2022) ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ด้วยมุมมองใหม่ ๆ ซึ่งสัมพันธ์กับจิตใจและอารมณ์

องค์ความรู้จากการวิจัย

การออกแบบหนังสือเรียนเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ประกอบด้วยขั้นตอนและแนวทาง ดังนี้

ขั้นตอนการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

ภาพ 1 ขั้นตอนและแนวทางทางการพัฒนาหนังสือเรียนเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

การออกแบบหนังสือเรียนเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สามารถพัฒนาได้ในขั้นการเตรียมและขั้นการออกแบบ โดยคำนึงถึงการตั้งคำถาม การยกตัวอย่างสถานการณ์ที่แตกต่างหลากหลาย รวมถึงการอธิบายแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นอย่างอิสระปลอดภัย

สรุป

การออกแบบแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลายควรกำหนดกลุ่มผู้ใช้แนวทางให้ชัดเจนเพื่อให้สามารถสื่อสารกับกลุ่มผู้ใช้อย่างมีประสิทธิภาพ หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์มีบทบาทในการส่งเสริมเจตคติ จิตใจ อารมณ์ และพัฒนากระบวนการคิดสร้างสรรค์ผ่านเนื้อหาที่ส่งเสริมความเข้าใจทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเกิดขึ้นในขั้นการเตรียมผ่านการกำหนดขอบเขตการออกแบบหนังสือเรียนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์โดยกำหนดลักษณะของผู้อ่าน วัตถุประสงค์ของหนังสือเรียน และแนวคิดทางการศึกษาให้สอดคล้องกัน จากนั้นจึงนำมากำหนดรายละเอียดตามส่วนประกอบของหนังสือเรียนในขั้นการออกแบบเนื้อหา ซึ่งส่งผลต่อการออกแบบสถานการณ์ตัวอย่าง เนื้อหาการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ ที่มีความสัมพันธ์กับแนวทางการตั้งคำถามเพื่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์รูปแบบต่าง ๆ มีการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างอิสระ ฝึกการสังเกต ฝึกการอุปมาอุปไมยแบบต่าง ๆ ร่วมกับการใช้เทคนิคการเรียนรู้อื่น ๆ รวมถึงการยกตัวอย่างสถานการณ์ทางสังคมที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจสถานการณ์ในสังคมที่หลากหลาย เพื่อพัฒนานักเรียนให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในแต่ละองค์ประกอบตามแนวคิดชินเนตติกส์ เพื่อการจัดการเรียนรู้ และสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาเพื่อหาแนวทางที่ดีขึ้นให้แก่สังคม สำหรับข้อเสนอแนะจากการวิจัยการวิจัยในครั้งนี้สามารถนำไปวิจัยต่อเพื่อเชื่อมโยงการนำแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนไปออกแบบตัวอย่างหนังสือเรียนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ และสามารถนำไปทดลองใช้ รวบรวมผลหลังการเรียนรู้และความคิดเห็นจากผู้ใช้ เพื่อนำมาพัฒนาแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลายให้มีความเหมาะสมต่อผู้ใช้งานมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กุลธิดา กุลคง. (2555). ระบบการออกแบบหนังสือนิทานอิเล็กทรอนิกส์ร่วมกับกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิตนา แหมมณี. (2561). ศาสตร์การสอน. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยรรยงค์ ณ บางช้าง และคณะ. (2563). การพัฒนาตัวชี้วัดความคิดสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6. *วารสารเทคโนโลยีสุรนารี*. 14 (1), 99-116.
- สุรพงษ์ คงสัตย์ และธีรชาติ ธรรมวงศ์. (25 พฤศจิกายน 2551). การหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (IOC). สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม 2567, จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14329>
- แสงรุ่ง พูลสุวรรณ. (2554). การพัฒนาหลักสูตรบรรณธิการเพื่อเสริมสร้างความรู้และความสามารถในการตรวจหนังสือเรียนอย่างมีวิจารณ์ญาณตามแนวคิดของเฮนนิส. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Alessi, S. M. and Trollip, S. R. (1991). *Computer-based Instruction: Methods and Development*. New Jersey: Prentice Hall.
- Beetlestone, F. (1998). *Creative Children, Imaginative Teaching*. Suffolk: St. Edmundsbury Press.
- Gautschi, P. (2018). Ideas and Concepts for Using Textbooks in the Context of Teaching and Learning in the Social Sciences and Humanities. In Fuchs, E. and Bock, A. (Eds.). *The Palgrave Handbook of Textbook Studies*. (pp. 127-139). London: Palgrave Macmillan.
- Gordon, W. J. J. (1971). *Synectics: The Development of Creative Capacity*, 4th ed. New York: Macmillan Company.
- Guilford, J. P. (n.d.). *Characteristics of Creativity*. Retrieved August 25, 2024, from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED080171.pdf>
- Hernández-Torrano, D. and Ibrayeva, L. (2020). Creativity and Education: A Bibliometric Mapping of the Research Literature (1975–2019). *Thinking Skills and Creativity*. 35, 100625. DOI: 10.1016/j.tsc.2019.100625

- Kay, K. and Greenhill, V. (2011). Twenty-First Century Students Need 21st Century Skills. In Wan, G. and Gut, D. M. (Eds.). *Bringing Schools into the 21st Century*. (pp. 41–65). Dordrecht: Springer.
- Rufaida, S., et al. (2022). Application of Synectic Models in the Learning Process: A Systematic Literature Review. *1st World Conference on Social and Humanities Research (W-SHARE 2021), Advances in Social Science, Education and Humanities Research, Vol. 654*. Universitas Negeri Makassar and Universitas Negeri Makassar, Indonesia. 7-8 December 2021. pp. 253-258. DOI:10.2991/assehr.k.220402.054
- Schneider, D. K. (10 November 2014). *Educational (Instructional) Design Models*. Retrieved August 25, 2024, from <https://www.scribd.com/document/425340753/E-BOOK-Educational-Instructional-Design-Models-Daniel-K-Schneider>
- Starko, A. J. (2013). *Creativity in the Classroom*, 5th ed. New York: Routledge.
- Torrance, E. P. (1965). Scientific Views of Creativity and Factors Affecting Its Growth. *Daedalus*. 94 (3), 663-681.
- Torrance, E. P. (1972). Can We Teach Children to Think Creatively? *The Journal of Creative Behavior*. 6 (2), 114-143.
- Ucus, S. (2018). Exploring Creativity in Social Studies Education for Elementary Grades: Teachers' Opinions and Interpretations. *Journal of Education and Learning*. 7 (2), 111-125. DOI:10.5539/jel.v7n2p111
- Vincent-Lancrin, S., et al. (2019). *Fostering Students' Creativity and Critical Thinking: What it Means in School, Educational Research and Innovation*. Paris: Better Policies for Better Lives Publishing.